

“กิน” ในสำนวนถิ่นใต้ : คำสอนผ่านการบริโภค
“Eat” in The Southern Idioms :
Didactic through Food Consumption

พัชรีชัย จำปี¹

Phatcharee Jampa

บทคัดย่อ

ในสำนวนถิ่นใต้มีคำว่า “กิน” ปรากฏอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งชาวไทยถิ่นใต้ได้นำ มาประกอบเข้ากับคำต่างๆ เพื่อต้องการอบรมสั่งสอนสมาชิกของสังคมให้เรียนรู้และ เข้าใจ วิธีปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามครรลองของสังคม คำสอนที่ปรากฏอยู่ในสำนวนเหล่านี้ มุ่งสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับการกินและการปฏิบัติตนให้เหมาะสม ได้แก่ มารยาทการกิน การทำมาหากิน การปรุงรสอาหาร การเคารพผู้อาวุโส และความกตัญญูรู้คุณ คำสอน เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การกินนอกจากเป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิต แล้ว ชาวไทยถิ่นใต้ยังได้เชื่อมโยงการกินให้กลายเป็นกฎระเบียบต่างๆ ที่สมาชิกในสังคม พึงยึดถือปฏิบัติอีกด้วย

คำสำคัญ : ภาษาไทยถิ่นใต้, คำสอน, การบริโภค

Abstract

The word “eat” appears in Southern dialect. Southern people use this word with other words to teach members in community to understand and behave themselves along the public decency. The teachings aim to teach about eating habits and proper behaviors including dining etiquette,

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์อาจารย์

earning a living, cooking, paying respect to the elderly and gratitude. These teachings reflect that eating is not only an essential factor in life but also is rules and regulations established by the Southern people which members in the society should apply.

Keywords : Thai Southern Dialects, Teachings, Consumption

บทนำ

สิ่งมีชีวิตในโลกนี้ดำรงอยู่ได้โดยมีอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต อาหารจึงเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในสี่ปัจจัยหลักของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค สำหรับมนุษย์อาหารยังเป็นบ่อเกิดของอารยธรรมต่างๆ ซึ่งเกี่ยวพันแนบแน่นกับแบบแผนการดำรงชีวิตของคนในสังคม หากปราศจากอาหารแล้วสังคมมนุษย์รวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็คงไร้การโยงโยเข้าหากัน

การกินอาหารของชาวไทยในอดีตเป็นกิจกรรมหลักของครอบครัวและชุมชน เมื่ออ้อมหน้ากันแล้วก็ เป็นโอกาสเหมาะที่สมาชิกจะได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ให้กันและกันฟัง ปรีกษาหรือกัน รวมทั้งผู้ใหญ่ก็จะใช้เวลาอันอบรมสั่งสอนลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติตน อยู่ในครรลองของสังคม การกินจึงเป็นปฏิกริยาทางสังคมที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวและคนในชุมชนให้สนิทแน่นแฟ้นขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นของสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากคำพูดที่ใช้กันติดปากว่า “กินข้าวหรือยัง”

สำนวนไทยถิ่นใต้หลายสำนวนกล่าวถึงการกินไว้ต่างๆ กัน เช่น “กินข้าวทะเล” คำว่า “ทะเล” ในภาษาถิ่นใต้ หมายถึง พบ,เจอ ความหมายของสำนวนนี้คือ พอเจอหน้าก็ชวนกันกินข้าว “กินข้าวบาตร” หมายถึง กินข้าวที่ชาวบ้านใส่บาตรพระ “กินข้าวร้าย” หมายถึง แวะเวียนไปกินข้าวตามบ้านต่างๆ บ้านละม้อสองม้อ นอกจากนี้ยังมีสำนวนเกี่ยวกับการเลือกสรรของกิน การปรุง วิธีรับประทาน ตลอดจนการถนอมอาหาร เช่น “กินปลาแรกยังสด” หมายถึง ให้กินปลาขณะที่น่าปลามาปรุงเสร็จใหม่ๆ “แกงบอนให้หย่อนเคย แกงหยวกให้บวกเคย” หมายถึง แกงที่ใส่ผักบอนให้ใส่เคยหรือกะปิน้อยลงกว่าปกติ ส่วนแกงที่ใส่หยวกกล้วยต้องเพิ่มกะปิให้มากขึ้น บางครั้งก็กล่าวถึงฝีมือของผู้ปรุง

อาหารที่ยังขาดความเชี่ยวชาญว่า “ต้มปูไม่แดง แกงหอยไม่เปื่อย” หรือเมื่อมีงานยุ่งเหยิงมากก็จะกล่าวเปรียบว่า “ยุ่งเหมือนหมวดข้าวย่า” เป็นต้น สำนวนเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการกินของไทยถิ่นใต้ที่น่าสนใจ

ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นลูกหลานชาวไทยถิ่นใต้ที่เคยได้ยินได้ฟังสำนวนเกี่ยวกับการกินมานาน และมีข้อสังเกตว่าหลายสำนวนกำลังจะสูญหายไป บทความนี้จึงได้รวบรวมสำนวนถิ่นใต้ที่มีอยู่ในหนังสือและงานวิจัยนำมาศึกษาเอาไว้ โดยได้คัดเลือกสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ซึ่งหมายถึงการรับประทานอาหาร จากผลงาน วิไลรัตน์ เล็กศิริรัตน์ (2539) ; วิมล คำศรี (2540) ; มานพ แก้วสนิท (2544) ; เครือรัตน์ ฤทธิเดช (2540) มีจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อจัดกลุ่มสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ปรากฏอยู่ และศึกษาภาพสะท้อนจากสำนวนถิ่นใต้ดังกล่าว ทั้งนี้ผู้เขียนหวังว่าผลการศึกษา这不仅นอกจากจะทำหน้าที่บันทึกสำนวนเหล่านี้ไว้แล้วยังอาจจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจได้นำไปศึกษาให้กว้างขวางต่อไป

การจัดกลุ่มคำว่า “กิน” ในสำนวนถิ่นใต้

คำว่า “กิน” ในสำนวนถิ่นใต้ซึ่งมีความหมายเกี่ยวกับการรับประทานอาหาร จัดไว้เป็นกลุ่มๆ ได้ดังนี้

1. **ประเภทของอาหาร** สำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” มีคำที่กล่าวถึงอาหารประเภทต่างๆ ทั้งอาหารหลักคือ ข้าว กับข้าว ซึ่งชาวไทยถิ่นใต้กินข้าวเจ้าเป็นอาหารหลักเช่นเดียวกับภาคกลาง ส่วนข้าวเหนียวจะใช้ในงานประเพณีสำคัญของท้องถิ่น เช่น งานแต่งงาน ดังตัวอย่าง

กินข้าวแรกยังร้อน สำนวนนี้หมายถึง รับประทานข้าวขณะที่ข้าวยังร้อนๆ (คำว่า “แรก” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง เริ่ม ก่อน เบื้องต้น)

กินข้าวบาตร สำนวนนี้หมายถึง รับประทานข้าวที่เหลือจากบาตรพระหรือเหลือจากที่พระฉันแล้ว

กินข้าวทะเล สำนวนนี้หมายถึง เมื่อพบหน้ากันก็ชวนรับประทานอาหารก่อนลาจากกันไป (คำว่า “ทะเล” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง พบปะกันโดยไม่คาดคิด)

กินเหนียว สำนวนนี้หมายถึง กินเลี้ยงในงานแต่งงาน

นอกจากอาหารหลักแล้วในสำนวนถิ่นใต้ยังกล่าวถึงกับข้าวเอาไว้ด้วย ส่วนใหญ่ชาวไทยถิ่นใต้นิยมอาหารรสจัด ได้แก่ รสเผ็ด และรสเค็ม และมักมีผักเป็นเครื่องเคียงที่ขาดไม่ได้ ดังที่ประพนธ์ เรืองณรงค์ (2543, น.93) ได้อธิบายว่า “กับข้าวแต่ละมือของชาวภาคใต้มักมี 2-3 อย่าง ที่ขาดไม่ได้คือแกงที่มีรสเผ็ด เช่น แกงส้ม หรือแกงเหลือง, แกงพุงปลาหรือแกงไตปลา และที่สำคัญคือ ผักสด และผักตองนานาชนิดไว้กินแกล้มกับอาหารรสเผ็ด ผักเหล่านี้เรียกว่า ‘ผักเหนาะ’”

กินน้ำแกง สำนวนนี้หมายถึง ได้พึงพาอาศัย โดยในภาษาถิ่นใต้คำว่า “น้ำแกง” หมายถึง อาหารหรือกับข้าวที่เป็นน้ำ

กินแกงเมื่อยังร้อน สำนวนนี้หมายถึง เวลารับประทานอาหารถ้าได้กินแกงที่ยังร้อนๆ ไม่จืดชืดก็จะอร่อย สำนวนนี้บางคนอาจพูดเป็นคำคล้องจองว่า “ดีเหลือเมื่อยังแดง กินแกงเมื่อยังร้อน”

กินปลาแรดยังสด สำนวนนี้หมายถึง เมื่อจับปลาได้แล้วก็ควรนำมาปรุงเป็นอาหารทันที เพราะเนื้อปลายังสดและมีรสชาติดี

กินเคยลูกกรง คำว่า “เคย” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง กะปิ ส่วนคำว่า “ลูกกรง” หมายถึง นกกรงหัวจุก สำนวนนี้หมายถึง อยู่ห่างไกลความเจริญ วิไลรัตน์ เล็กศิริรัตน์ (2539, น. 81) อธิบายว่า “สำนวนนี้มาจากการทำกะปิของชาวบ้านซึ่งอยู่ตามชายป่าชายเขาในชนบทภาคใต้ เนื่องจากกุ้งเป็นของหายากสำหรับคนที่อยู่ไกลทะเล จึงใช้นกกรงหัวจุกแทนมาตำกับเกลือแล้วผึ่งแดดเก็บไว้กินแทนกะปิที่ทำจากกุ้ง”

จะเห็นว่าคำว่า “กิน” ในสำนวนถิ่นใต้ตั้งตัวอย่างข้างต้นมีการประกอบเข้ากับคำต่างๆ ที่เกี่ยวกับการรับประทานอาหาร มีทั้งอาหารหลัก ได้แก่ ข้าว กับข้าว เช่น แกง เครื่องปรุงรส เช่น เคย หรือกะปิ สำนวนเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงประเภทอาหารที่หลากหลายของชาวไทยถิ่นใต้ซึ่งใช้ทรัพยากรตามธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัว ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ปีก นอกจากนี้ยังรวมถึงพืชผักต่างๆ ซึ่งใช้เป็นเครื่องเคียงที่สำคัญในรับอาหารของชาวไทยถิ่นใต้

2. ลักษณะการกิน ได้แก่ อากัปกิริยาต่างๆ ที่เกิดขึ้นขณะรับประทานอาหาร

สำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ได้ประกอบกับคำต่างๆ เพื่อสื่อความหมายในเชิงเปรียบเทียบกับลักษณะการกิน ที่ชาวไทยถิ่นใต้มีทัศนคติว่าไม่งามตา ไม่สำรวม รวมทั้งกินจนเกินพอดี ดังตัวอย่าง

กินจนคอหอยแตก สำนวนนี้ หมายถึง กินจุ กินมาก กินอย่างตะกละตะกลาม จนกระทั่งคอหอยซึ่งเป็นทางผ่านของอาหารไปสู่กระเพาะอาจจับไม่ไหวจนถึงกับแตกได้ สำนวนนี้กล่าวเปรียบเทียบอาการกินกับอวัยวะของร่างกายที่ทำหน้าที่ส่งผ่านอาหารเพื่อแสดงให้เห็นว่าการกินในลักษณะนี้แตกต่างจากปกติ

กินจนบอก คำว่า “จุก” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง อัดให้แน่น ส่วนคำว่า “บอก” หมายถึง ระบาย สำนวนนี้มีความหมายว่า กินจุ กินได้มากเหมือนเอาของอัดใส่ลงไป ในกระบอกจนเต็มแน่น

กินเหมือนไถหลุม คำว่า “หลุม” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง โคลนตม สำนวนนี้มีความหมายว่า กินจุ กินง่าย กินได้แทบทุกอย่างโดยไม่เลือก โดยเปรียบเทียบกับลักษณะการกินของคนกับการไถนาในโคลนตมซึ่งผลไถสามารถผ่านไปได้อย่างสะดวก ไม่ติดขัด

กินเหมือนไฟเดือนห้า สำนวนนี้หมายถึง กินอย่างรวดเร็ว กินไม่เลือก โดยเปรียบเทียบการกินของคนกับไฟเดือนห้า มานพ แก้วสนิท (2544, น. 73) อธิบายว่า “ไฟเดือนห้า คือ ไฟหน้าแล้ง ไหม้ที่เहनเป็นวายุอด เพราะเดือนห้าเป็นหน้าแล้ง ฝนฟ้าไม่ตก พื้นดินแห้ง ใบไม้ใบหญ้าแห้งกรอบช่วยในการติดไฟได้เป็นอย่างดี ไฟไหม้ในหน้าแล้งจะเสียหายกว่าหน้าอื่น”

กินเหมือนแพะตาบอด สำนวนนี้หมายถึง กินไม่เลือก อะไรก็กินได้หมด มานพ แก้วสนิท (2544, น.73) อธิบายว่า “โดยธรรมชาติของแพะมักจะกินพวกผักหญ้าและวัชพืชต่างๆ โดยไม่เลือกอยู่แล้ว ยิ่งเป็นแพะตาบอดซึ่งมองไม่เห็น ยิ่งไม่ต้องเลือกหาว่า กอไหนต้นไหนเป็นหญ้าหรือผักอะไร” สำนวนนี้จึงใช้ลักษณะการกินของแพะมาเปรียบเทียบกับคนที่กินไม่เลือก

กินเกลี้ยงแผล้วเหมือนแมวเลีย สำนวนนี้หมายถึง กินจนหมดเกลี้ยง ไม่มีอะไรหลงเหลือให้เห็น มานพ แก้วสนิท (2544, น. 45) “สำนวนเปรียบเทียบนี้เอาลักษณะอาการของแมวที่เวลามันกินน้ำแกงหรือน้ำนม มันจะเลียจนหมดจานหรือหมดถ้วย จนถ้วยหรือจานสะอาดเรียกว่าเป็นเงา คนเฒ่าคนแก่จึงเอาอาการที่หมดเกลี้ยงนี้ไปเปรียบ

เทียบกับคนที่กินอะไรๆ จนหมดเกลี้ยง ไม่มีเหลือ”

กล่าวได้ว่าสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ดังตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นนิสัยข้างสังเกตของชาวไทยถิ่นใต้ซึ่งเปรียบเทียบกับกิริยาในการกินอาหารกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ได้แก่ อากาศของคน อากาศของสัตว์ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ วิธีการสร้างสำนวนเหล่านี้ย่อมช่วยให้ผู้ฟังนึกมองเห็นภาพได้ง่าย อีกทั้งยังทำให้จดจำความหมายของสำนวนที่ผู้พูดต้องการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว

3. **สิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการกิน** ในที่นี้ได้แก่ อุปกรณ์ และภาชนะที่ใช้ในการกิน รวมถึงสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการกินอาหารของชาวไทยถิ่นใต้ ดังตัวอย่าง

กินข้าวกับพรก คำว่า “พรก” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง กะลา สำนวนนี้หมายถึง ยากจนมาก แม้กระทั่งจานข้าวสำหรับใช้ใส่ข้าวกินก็ยังมี มักใช้พูดเป็นคำคล้องจองว่า “กินข้าวกับพรก บัวบกต้มเกลือ” หมายถึง ยากจนจริงๆ ไม่มีทั้งจานข้าวและกับข้าวที่จะกิน ต้องใช้ใบบัวบกมาต้มเกลือกินเป็นกับข้าว

กินเท่ คำว่า “เท่” ในที่นี้คือ ที่ หมายถึง อาหารที่จัดเป็นชุด หรือสำหรับกับข้าว สำนวนนี้หมายถึง ได้รับการเลี้ยงดูจากผู้อื่นเป็นอย่างดีโดยไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย วิไลรัตน์ เล็กศิริรัตน์ (2539, น.81) อธิบายว่า “สำนวนนี้มาจากการรับประทานอาหารของชาวภาคใต้ ซึ่งครอบครัวทั่วไปจะนั่งรับประทานกันเฉพาะในห้องครัวส่วนผู้ที่มียศศักดิ์มีข้าทาสบริวาร หรือมีฐานะดี จะจัดห้องรับประทานอาหารพิเศษแยกจากห้องครัว ขณะรับประทานอาหารก็จะมีคนคอยปรนนิบัติดูแลไม่ให้ขาดตกบกพร่อง จึงเป็นสำนวนพูดถึงผู้มีบุญวาสนาว่า ‘ได้กินเท่’ หรือ ‘นั่งกินเท่’”

กินสองมือ คำว่า “สองมือ” หมายถึง มือทั้งสองข้าง สำนวนนี้หมายถึง ตกยากได้รับความลำบากมากเป็นสองเท่า วิไลรัตน์ เล็กศิริรัตน์ (2539, น.82) อธิบายว่า “สำนวนนี้มาจากวัฒนธรรมการใช้ช้อนส้อมในการรับประทานอาหาร ชาวภาคใต้สมัยก่อนนิยมเปิบข้าวด้วยมือ ส่วนการใช้ช้อนส้อมเพิ่งมีในสมัยหลังและเริ่มจากครอบครัวที่มีฐานะดี เมื่อลูกหลานคนใดเกียจคร้านการทำงาน คนที่มีฐานะดีจึงมักพูดประชดว่า “ซี้คร้านพรรค์นี้ภูตยคงได้กินสองมือ” หมายถึงว่า เกียจคร้านทำงานเช่นนี้ ครั้นสิ้นบุญของพ่อแม่แล้ว อย่าหวังว่าจะได้อยู่ดีกินดีเหมือนยามที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่”

จะเห็นว่าการใช้คำว่า “กิน” มาประกอบกับคำที่เป็นสิ่งของเกี่ยวกับการกิน

ได้แก่ พรก หรือกะลา ซึ่งแสดงฐานะยากจน และการใช้มือเปิบข้าวแทนการใช้ช้อน ดั่งเช่นในปัจจุบัน ซึ่งสำนวนเหล่านี้อาจไม่ใช่แล้ว เนื่องจากสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลง ไปจากเดิม แต่ถ้อยคำภาษาในสำนวนเหล่านี้ก็ได้ทำหน้าที่บันทึกชีวิตความเป็นอยู่ ชาวไทยถิ่นใต้ในอดีตเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และเข้าใจรากฐานความคิดทาง วัฒนธรรมของสังคมถิ่นใต้ได้มากขึ้น

คำสอนในสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน”

สำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ซึ่งใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบบอกถึงปฏิกิริยาของคน กับประเภทการกิน ลักษณะการกิน และสิ่งที่ใช้ในการกิน ดังกล่าวไว้ข้างต้นนั้น สำนวน เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องกินซึ่งชาวไทยถิ่นใต้ได้นำมาเป็นอุบายในการ อบรมสั่งสอนเพื่อให้สมาชิกในสังคมได้รู้จักคิดและจดจำสิ่งที่สังคมเห็นว่าดีงามได้นำไป ปฏิบัติตาม หรือเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำต่างๆ ที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมตามครรลองของ สังคม คำสอนในสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” แบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. คำสอนเรื่องมารยาทการกิน หลักปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทการกินอาหาร ของชาวไทยถิ่นใต้สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่อง “แม่โพสพ” ซึ่งเป็นเทพิตาประจำต้นข้าว การกินข้าวของชาวไทยถิ่นใต้จึงต้องกระทำด้วยความเคารพต่อแม่โพสพ ดังที่ประพนธ์ เรื่องณรงค์ (2543, น.92-93) ได้อธิบายไว้ว่า

“การกินข้าวนั้นชาวปักษ์ใต้มีข้อระมัดระวังหลายอย่าง ถ้าปล่อยให้ ปล่อยให้แล้วถือว่าไม่เคารพต่อแม่โพสพ ถือเป็น “ขวัญข้าว” เช่น บางมือ อาจมีแกงอย่างเดียว ชาวใต้นิยมตักแกงใส่ถ้วยแยกต่างหาก ไม่ราดแกงลงใน ชามข้าวของตน เพราะถือว่าลบหลู่แม่โพสพ และจะต้องนั่งกินเฉพาะใน ห้องครัว ห้ามเร่กินนอกห้องครัว นอกจากตัวอย่างการสร้างนิสัยที่ดีขณะกิน ข้าว เพื่อเป็นการเคารพแม่โพสพดังกล่าวแล้ว ยังรวมถึงขณะกินต้องสำรวม ไม่กินมูมมาม ไม่พูดคุยกันเกินควร ห้ามนำเรื่องเศร้าหมองหรืออับมงคลมา เล่าขณะกินข้าว และห้ามไม่ให้ข้าวหก หรือกินเสร็จแล้วไม่ควรมีข้าวเหลือ อยู่ในจาน อีกประการหนึ่งไม่ควรกินข้าวจนเกลี้ยงหม้อ ควรให้ข้าวเหลือ ค้างคาหม้ออยู่บ้าง เพื่อมีแขกหรือผู้ควรสงเคราะห์ผ่านมาจะได้พลอย

กินด้วย...”

ความเชื่อดังกล่าวนี้ของชาวไทยถิ่นใต้ได้เชื่อมโยงมาสู่คำสอนเกี่ยวกับการกิน ซึ่งผู้กินจะต้องรักษาภิรียมารยาทให้ถูกต้องและเหมาะสม ดังปรากฏในสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” หลายสำนวน ดังตัวอย่าง

กินจนคอหอยแตก สำนวนนี้ต้องการสอนโดยกล่าวตำหนิผู้ที่กินจนเกินปริมาณที่พอเหมาะพอดี เพราะถือว่าการกินในลักษณะนี้ขาดความสำรวม นอกจากจะไม่แสดงความเคารพต่อแม่โพสพแล้ว ผู้กินก็อาจเจ็บป่วยได้ ดังนั้นสำนวนนี้จึงผูกขึ้นเพื่อห้ามปรามลูกหลานไม่ให้ประพฤติปฏิบัติเช่นนี้

กินจนบอก สำนวนนี้ต้องการตำหนิเด็กๆ ที่กินข้าวจนเกินพอดี และกินอย่างรวดเร็วจนดูไม่งามตา ถ้าหากปล่อยให้เด็กทำตามใจตนเองไปเรื่อยๆ ก็อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพได้ โดยนัยของสำนวนนี้จึงต้องการเตือนสติพ่อแม่ให้ดูแลลูกหลานเรื่องการกินให้เหมาะสมทั้งภิรียมารยาทและปริมาณที่พอเหมาะ

กินจนสิ้นเหมง คำว่า “เหมง” หมายถึง กะลามาะพร้าว สำนวนนี้หมายถึง กินอาหารทุกอย่างหมดเกลี้ยงภายในเวลาอันรวดเร็ว จนแม้แต่สิ่งที่กินไม่ได้ อย่างเช่น กะลามาะพร้าว ก็แทบจะกินเข้าไปด้วย สำนวนนี้มีนัยของการประชดเพื่อต้องการสอนให้รู้จักระงับความหิว ไม่กินอย่างตะกละตะกลาม เพราะถือว่าเป็นมารยาทการกินที่ไม่ดี

กินเหมือนผีอยู่ใน สำนวนนี้หมายถึง กินจุมาก และกินได้บ่อยๆ แต่ไม่อ้วน โดยนัยของสำนวนกล่าวเป็นเชิงประชดเหน็บแนมผู้ที่หิวบ่อยและกินได้ตลอดเวลาโดยที่ไม่เห็นว่าอาหารที่กินนั้นไปช่วยหล่อเลี้ยงส่วนใดของร่างกาย จึงเปรียบเทียบการกินเช่นนี้ว่าราวกับผีเข้าสิงร่าง จุดมุ่งหมายของการกล่าวสำนวนนี้เพื่อต้องการเตือนสติลูกหลานให้รู้จักสำรวมในการกินและระวังดูแลการกินให้อยู่ในปริมาณที่พอเหมาะพออิ่ม

กินเหมือนแพะข้อง สำนวนนี้หมายถึง กินไปเรื่อยๆ กินไม่หยุด หรือกินทุกอย่างจนหมดเกลี้ยง ในที่ศนะของชาวไทยถิ่นใต้เห็นว่าอากัภิรียมารยาทเช่นนี้ไม่สำรวม จึงนำไปเปรียบกับอาการของแพะ ดังที่วไลรัตน์ เล็กศิริรัตน์ (2539, น. 84) ได้อธิบายไว้ว่า “แพะที่ถูกล่ามไว้แล้วเชือกไปเกี่ยวติดกับตอไม้หรือกิ่งไม้ ทำให้แพะมีบริเวณหากินจำกัด จำต้องกินไปไม่ไ้บ่หญ้าทุกชนิดในบริเวณนั้นจนหมดเกลี้ยง” โดยนัยของสำนวนนี้จึงต้องการสอนให้ระมัดระวังเรื่องการกิน และรู้จักภิรียมารยาทในการกินเหมาะสม

กินเหมือนหมาลักสาร สำนวนนี้หมายถึง กินเร็ว กินตะกละตะกลาม (คำว่า

“สาร” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ข้าวสาร) สำนวนนี้ได้เปรียบเทียบอาการของหมาที่ขโมย ข้าวสารชาวบ้านมาแล้ว กลัวเจ้าของตามมาจับได้ จึงต้องรีบกินอย่างรวดเร็ว ชาวไทยถิ่นใต้ได้นำมากล่าวเป็นสำนวนเพื่อประชดผู้ที่กินมูมมาม และไม่สำรวม

2. คำสอนเรื่องการทำมาหากิน คำสอนที่สะท้อนผ่านสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ในเรื่องการทำมาหากินใช้วิธีสอนโดยการกล่าวประชด และตำหนิผู้ที่มินิสัย เกียรติร้ายการงาน โดยเฉพาะผู้ชายซึ่งชาวไทยภาคใต้ถือว่ามิหน้าที่รับผิดชอบครอบครัว ถ้าหากเอาแต่เที่ยวเตร่ไปวันๆ ไม่ประกอบอาชีพใดๆ ผู้ที่ประพฤติเช่นนี้ก็จะถูกตำหนิ ตีเตียน ดังตัวอย่าง

กินข้าวบาตร สำนวนนี้หมายถึง กินข้าวที่ชาวบ้านใส่บาตรพระ ซึ่งมักเป็นข้าวที่เหลือจากพระฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในสำนวนนี้ต้องการตำหนิผู้ที่ไม่ทำงานและไม่คิดสร้างอนาคต

กินข้าวร้าย สำนวนนี้มุ่งกล่าวตำหนิผู้ที่ไม่คิดทำงานเพื่อหาเลี้ยงตัวเอง ได้แต่ทำตัวเลื่อนลอย ไร้แก่นสาร (คำว่า “ร้าย” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ใต้, เลียบ) สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยภาคใต้ไม่นิยมผู้ที่ประพฤติตัวเช่นนี้เพราะเห็นว่าเป็นคนไม่มีอนาคต และไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีได้

กินข้าววัด ฉัดเด็กอ่อน สำนวนนี้ใช้กล่าวเปรียบเทียบกับผู้ที่ไม่ทำมาหากิน เพราะไม่เพียงอาศัยกินข้าวที่เหลือจากพระฉันแล้วเท่านั้น หากยังมีพฤติกรรมก้าวร้าว ขอบรังแกผู้ที่ต่อยกว่า (คำว่า “ฉัด” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง เตะ) โดยนัยของสำนวนนี้มุ่งกล่าวตำหนิผู้ชายที่เกียจคร้าน มีนิสัยรักความสบายโดยไม่ลงทุนลงแรงทำงานเพื่อหาเลี้ยงตัวเอง อีกทั้งยังมีนิสัยเกะกะเกร สะคมถิ่นใต้จึงไม่นิยมผู้ที่มีความประพฤติเช่นนี้

กินค่าเขี้ยว ทำค่าไม้เท้า สำนวนนี้หมายถึง กินมากกว่าทำ (คำว่า “ค่า” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง เท้า, เสมอกัน ส่วนคำว่า “เขี้ยว” หมายถึง ไม้คร่าว และคำว่า “ไม้เท้า” หมายถึง ไม้เสาร้าว) วิลเลียมส์ เล็กศิริรัตน์ (2539, น.80) อธิบายว่า “สำนวนนี้เปรียบเทียบกับ เวลากินกินมากกว่าไม้คร่าวหรือไม้ส่วนขวางของร้าซึ่งเป็นไม้ยาว แต่เวลาทำทำเท้าไม้เท้า คือ ไม้เสา ซึ่งเป็นไม้ที่สั้นกว่า” โดยนัยของสำนวนนี้ต้องการตำหนิผู้ที่ลงทุนลงแรงน้อย แต่กลับกินมากกว่าทำ ซึ่งในสำนวนนี้มุ่งกล่าวถึงเพศชายซึ่งสังคมถิ่นใต้ถือว่ามิหน้าที่ต้องเลี้ยงดูครอบครัว การประพฤติตนเป็นคนเห็นแก่ตัว หนักไม่เอา

เบาไม่สู้จึงไม่ใช่คุณลักษณะที่ดีที่ควรแก่การยกย่อง

กินเท่า สำนวนนี้หมายถึง ได้รับการเลี้ยงดูจากผู้อื่นเป็นอย่างดีโดยไม่ต้องเหน็ดเหนื่อย หรือมีบุญวาสนาโดยไม่ต้องลงแรง (คำว่า “เท่า” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ที่) สำนวนนี้มีนัยประชดผู้ที่ไม่ทำมาหากิน แต่ใครจะได้รับความสุขสบายเหมือนผู้ที่มีบุญวาสนา โดยนัยนี้จึงต้องการสอนให้ลูกหลานอย่าเกียจคร้านการทำงาน

กินสองมือ สำนวนนี้ต้องการเตือนสติลูกหลานที่มีพ่อแม่ฐานะดีว่า ถ้าหากไม่รู้จักคิดทำมาหากิน เมื่อพ่อแม่จากไปก็อาจจะได้รับความลำบากมากเป็นสองเท่าหรือต้องสู้อึดยืนด้วยตนเองเพราะขาดที่พึ่ง สำนวนนี้ใช้วิธีสอนโดยการกล่าวประชดผู้ที่เกียจคร้านการทำงาน

กินข้าวกับพริก บัวบกต้มเกลือ สำนวนนี้ต้องการเตือนสติลูกหลานให้หมั่นขยันทำมาหากิน มิฉะนั้นเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และไม่มีพ่อแม่ให้พึ่งพาอาศัยก็อาจจะมีชีวิตที่ลำบากแร้นแค้นและขัดสนได้

3. คำสอนเรื่องการปรุงรสอาหาร คนไทยภาคใต้ส่วนใหญ่นิยมรับประทานอาหารที่มีรสจัด โดยเฉพาะรสเผ็ดและเค็ม ถ้าหากอาหารชนิดใดมีรสเข้มข้นไม่เพียงพอ ก็จะตัดสินว่าไม่อร่อย เพราะไม่ใช่รสที่คุ้นลิ้น ในสำนวนถิ่นใต้สะท้อนให้เห็นถึงคำสอนเกี่ยวกับการปรุงรสอาหารอย่าให้จัดซัด โดยเฉพาะมุ่งสอนลูกสาวให้รู้จักการบ้านการเรือน เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็ต้องทำหน้าที่ดูแลปรนนิบัติสามีและลูก ถ้าหากลูกสาวบ้านใดไม่ใส่ใจต่อหน้าที่นี้ของตนก็จะถูกตำหนิ ดังตัวอย่าง

กินเหมือนน้ำล้างวาน สำนวนนี้หมายถึง อาหารที่มีรสชาติจัดจืด หรือไม่มีรสอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างชัดเจน โดยเปรียบเทียบกับน้ำล้างทวารซึ่งเป็นน้ำที่ต้องทิ้งและไม่เหมาะสำหรับใช้กินใช้ดื่ม (คำว่า “วาน” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ก้น ตะโพก ทวาร) โดยนัยของสำนวนนี้ต้องการตักเตือนให้ลูกหลานที่มีหน้าที่ทำงานครัวซึ่งส่วนใหญ่คือผู้หญิงได้เรียนรู้วิธีปรุงรสอาหารให้ตรงตามรสปากของผู้กิน เพราะการปรุงอาหารถือเป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่สำคัญของผู้หญิง ดังนั้นชาวไทยถิ่นใต้จึงเข้มงวดในเรื่องการบ้านการเรือนที่ลูกผู้หญิงพึงมีและพึงฝึกปฏิบัติให้ชำนาญก่อนที่จะแต่งงานมีครอบครัวต่อไป

กินเหมือนน้ำสวกไก่ สำนวนนี้หมายถึง รสชาติของกับข้าวที่กินจัดจืด ไม่อร่อย

เปรียบได้กับน้ำเปล่าที่นำมาต้มเพื่อใช้ลวกไก่ให้สุกซึ่งไม่มีการปรุงแต่งรสชาติใดๆ โดยนัยของสำนวนนี้มุ่งกล่าวเป็นเชิงประชดเพื่อต้องการให้ลูกหลานรู้จักสังเกต เรียนรู้ และนำมาฝึกปรือฝีมือการปรุงอาหารให้ถูกปากผู้กิน เนื่องจากชาวไทยถิ่นใต้ส่วนใหญ่นิยมกินอาหารรสจัด ผู้ที่มีหน้าที่ประกอบอาหารไม่ใช่เพียงทำหน้าที่ให้เสร็จสิ้นไปเท่านั้น แต่ควรมีการเรียนรู้และพัฒนาฝีมือของตนให้ดีขึ้นเรื่อยๆ

4. คำสอนเรื่องการเคารพอาวุโส สังคมถิ่นใต้มุ่งอบรมสั่งสอนให้เด็กมีสัมมาคารวะ รู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน และให้เกียรติผู้ใหญ่หรือผู้ที่อาวุโสกว่า ส่วนผู้ใหญ่ก็ต้องมีจรรยาบรรณที่นำเคารพนับถือ ถ้าหากผู้ใดประพฤติปฏิบัติแตกต่างไปจากกรอบของสังคม บุคคลนั้นก็มักจะถูกตำหนิ ในสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ได้สะท้อนให้เห็นคำสอนที่เกี่ยวกับการเคารพอาวุโสเอาไว้ด้วย ดังตัวอย่าง

กินข้าวบดมาก่อน สำนวนนี้มีความหมายถึง ผู้ที่เกิดมาก่อน (คำว่า “ข้าวบด” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ข้าวสุกที่บดละเอียด ซึ่งเป็นข้าวสำหรับเด็กทารกที่พินน้ำนมยังไม่ขึ้น) ดังนั้นจึงถือว่าเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าคนที่เกิดมาทีหลัง โดยนัยของสำนวนนี้ต้องการเตือนสติผู้ที่มีอาวุโสน้อยกว่าในเรื่องการรู้จักเคารพและเชื่อฟังผู้ที่มีอาวุโสมากกว่า

กินข้าวเปียกมาก่อน สำนวนนี้หมายถึง ผู้ที่เกิดมาก่อน (คำว่า “ข้าวเปียก” ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง ข้าวที่หุงสุกโดยใส่น้ำมากเพื่อให้เมล็ดข้าวเปียกและ แล้วยกขึ้นได้สะดวก) สืบพงศ์ ธรรมชาติ (2539, น. 42) อธิบายว่า “ชาวไทยภาคใต้ในชนบทนิยมรับประทานข้าวเปียกตอนหัวรุ่งก่อนออกไปทำนาหรือทำงานอื่น เรียกว่า “กินเสาะ” และมักรับประทานกับปลาแห้ง” โดยนัยของสำนวนนี้ต้องการเตือนสติว่าผู้พูดเป็นผู้ที่เกิดก่อนจึงมีประสบการณ์ชีวิตมากกว่า ดังนั้นผู้ที่อ่อนอาวุโสควรให้ความเคารพและปฏิบัติตนต่อผู้ที่มีอาวุโสกว่าอย่างเหมาะสม

กินข้าวสวยมาก่อน สำนวนนี้หมายถึง ผู้พูดเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าหรือเป็นผู้ที่เกิดก่อน ดังนั้นจึงสามารถอบรมสั่งสอนผู้ที่อายุน้อยกว่าตนได้ และผู้ที่อายุน้อยกว่าก็ควรรับฟังและนำไปปฏิบัติตาม โดยนัยของสำนวนนี้จึงต้องการเตือนสติในเรื่องการให้ความเคารพผู้ที่มีอาวุโส

5. คำสอนเรื่องความกตัญญูรู้คุณ ชาวไทยถิ่นใต้ให้ความสำคัญกับเรื่อง

ความกตัญญูมาก โดยเฉพาะการรู้จักตอบแทนบุญคุณพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ รวมไปถึง
สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นควรเคารพ ถ้าหากลูกหลานบ้านใดไม่ประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ก็จะถูกสังคม
รังเกียจ สำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” สะท้อนให้เห็นคำสอนเรื่องนี้อยู่ด้วย ดังตัวอย่าง

กินน้ำแกง สำนวนนี้นอกจากสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการกินของชาวไทยถิ่น
ใต้ที่ส่วนใหญ่นิยมอาหารรสจัดแล้ว จุดมุ่งหมายของสำนวนนี้ยังต้องการสอนลูกหลานให้
รู้จักตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่หรือญาติฯ โดยคอยช่วยปรนนิบัติดูแลในยามแก่ชราหรือ
ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย มักกล่าวเป็นคำพูดว่า “ได้พลอยกินน้ำแกงมั่ง” หมายถึง ได้พึ่งพา
อาศัย

กินบนเรือน อยู่ซ้ำได้ถุน สำนวนนี้ต้องการสอนให้รู้จักบุญคุณผู้อื่น (คำว่า “เรือน”
ในภาษาถิ่นใต้หมายถึง เรือน และคำว่า “ซ้ำ” หมายถึง อูจจาระ) โดยนัยของสำนวนนี้
ต้องการกล่าวเตือนสติให้ระลึกและจดจำถึงการที่ตนได้รับความช่วยเหลือให้มีอาหารกิน
จนอิ่มท้อง แม้ว่าจะยังไม่มีโอกาสตอบแทนบุญคุณ แต่ก็ไม่ควรกระทำเรื่องไม่ดีให้ผู้ที่เคย
ช่วยเหลือได้รับความเดือดร้อน โดยนัยของสำนวนนี้จึงต้องการห้ามปรามไม่ให้เป็นคน
เนรคุณ

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าสำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ปรากฏอยู่นั้น
นอกจากจะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในสังคมถิ่นใต้แล้ว ความหมายโดยนัยของสำนวน
เหล่านั้นยังแฝงวิธีคิดและความมุ่งประสงค์ที่จะใช้วัฒนธรรมการรับประทานอาหารเป็น
เครื่องมือในการกล่อมเกลาและปลูกฝังอนุชนให้เรียนรู้มารยาททางสังคมไปพร้อมกันด้วย

สรุป

กล่าวได้ว่าคำว่า “กิน” ในสำนวนถิ่นใต้ของไทยสะท้อนให้เห็นว่าชาวไทยถิ่นใต้
ให้ความสำคัญกับการกินเป็นอย่างมาก โดยมีการเลือกสรรประเภทของอาหาร การปรุง
รส ตลอดจนการใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติที่มีอยู่มากมาย ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ และพืชผัก
นานาชนิด โดยในสังคมถิ่นใต้ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ให้ผู้ชายทำงานหาเลี้ยงครอบครัว
ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลบ้านเรือนและหุงหาอาหารให้มีรสชาดีอร่อยถูกปากผู้กิน นอกจากนี้
นี้ยังมีการปลูกฝังให้สมาชิกของสังคมมีกิริยามารยาทในการกินที่เหมาะสมเพื่อจะได้
เติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม การกินสำหรับชาวไทยถิ่นใต้จึงไม่ใช่เป็นความต้องการ

ตามสัญญาตาตมณเพื่อให้อิ่มท้องในชั่วขณะ หากยังเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้ร่วมกัน
ปลูกสร้างและสืบทอดกันมายาวนาน

ในปัจจุบันรูปแบบการใช้ชีวิตของชาวไทยถิ่นใต้ส่วนหนึ่งเข้าไปผูกติดอยู่กับวิถี
ชีวิตนอกบ้านมากขึ้นและส่งผลต่อวัฒนธรรมการรับประทานอาหารที่มีการปรับเปลี่ยน
ตามไปด้วย ดังจะสังเกตเห็นว่า สำนวนถิ่นใต้ที่มีคำว่า “กิน” ดังที่กล่าวไว้ในบทความนี้
บางสำนวนยังคงมีใช้กันอยู่ ส่วนบางสำนวนก็มีผู้ใช้น้อยลงและในอนาคตอาจสูญหายไป
ตามการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย อย่างไรก็ตามสำนวนเหล่านี้ก็ได้ทำหน้าที่บันทึกสังคมใน
ช่วงเวลาหนึ่งเอาไว้ จึงเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันประมาณค่ามิได้ ด้วยกลั่นกรองมาจาก
ความคิดและประสบการณ์ชีวิตอันทรงคุณค่าของบรรพชนซึ่งมุ่งอบรมสั่งสอนลูกหลานให้
เกิดการเรียนรู้และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมเพื่อการอยู่ร่วม
กันอย่างสงบสุข

เอกสารอ้างอิง

- เครื่อรัตน์ ฤทธิเดช. (2540). ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาไทยถิ่นใต้ ตำบล
ตะเคียน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2543). ข้าวยาคำใต้. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
- มานพ แก้วสนิท. (2544). ภาษิตและสำนวนเปรียบเทียบของชาวใต้. กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช.
- วิมล คำศรี. (2540). ภาษิตและสำนวน : วรรณกรรมมุขปาฐะเมืองนครศรีธรรมราช :
การศึกษาเชิงวิเคราะห์. นครศรีธรรมราช : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
และสำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- วิไลลักษณ์ เล็กศิริรัตน์. (2539). สำนวนไทยถิ่นใต้ : ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับ
วัฒนธรรม. สงขลา : สถาบันราชภัฏสงขลา.
- สีบพงศ์ ธรรมชาติ. (2539). รายงานการวิจัยเรื่องวิถีชีวิตชาวไทยภาคใต้จาก
เพลงกล่อมเด็ก อำเภอลำสน จังหวัดพัทลุง. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.